

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-14>

НАЦІОНАЛЬНА ТА НАДНАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Наталія Ісаєва,

аспірантка кафедри політології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7796-3073

expert123456@ukr.net

Анотація. У статті розкриваються поняття «національної» та «наднаціональної» ідентичності, за визначеннями різних авторів, зокрема, Г. Келмана, Б. Парекху, Дж. Брейлі, У. Кімліка, П. Гілрой. Досліджуються типи і атрибути національної ідентичності. У статті розглядається проблема побудови наднаціональної політичної ідентичності. На прикладі ЄС розкривається питання про співвідношення національного та наднаціонального. Особлива увага приділяється тому, як спроби побудови наднаціональної політичної ідентичності опосередковуються у масовій свідомості. Наголошується, що основна проблема в тому, що європейська політична проблематика вкрай далека від повсякденного життя громадян, а тому європейські політичні інститути не вбудовуються в систему акторів, до яких звертаються вимоги та очікування з боку громадян і які, в свою чергу, можуть впливати на повсякденний порядок денний.

Ключові слова: національна ідентичність, наднаціональна ідентичність, Європейський Союз, політична ідентичність, культура, націоналізм.

NATIONAL AND SUPERNATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF THE STUDY OF POLITICAL IDENTITY

Natalia Isaieva,

*Postgraduate Student at the Department of Political Science
of the Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-7796-3073

expert123456@ukr.net

Abstract. The article reveals the concepts of «national» and «supernational» identity, according to various authors, in particular, G. Kelman, B. Parekhu, J. Brayley, W. Kimlik, P. Gilroy. Types and attributes of national identity are studied. The article considers the problem of building a supranational political identity. The example of the EU reveals the question of the relationship between national and supranational. Particular attention is paid to how attempts to build a supranational political identity are mediated in the mass consciousness. It is emphasized that the main problem is that European political issues are far from the everyday life of citizens, and therefore European political institutions are not built into the system of actors who are addressed by the demands and expectations of citizens and which, in turn, can affect everyday life agenda.

Key words: national identity, supranational identity, European Union, political identity, culture, nationalism.

Вступ. Кордони національних держав були і залишаються найбільш звичними зонами, всередині яких функціонує повсякденне (зокрема, політичне) життя людей. Соціальні групи та окремі індивіди в рамках держав поміщені у певну більш-менш жорстку «координатну сітку» взаємодій з тими, хто перебуває всередині спільноти і поза нею. Ця координатна сітка міцно пов'язується з повсякденним життям громадян і сприймається як її невід'ємна частина. У результаті формується певна політична ідентичність – особливий вид соціальної ідентичності, пов'язаний із самовизначенням спільноти та індивіда в політичних категоріях у процесі співвіднесення з певними політичними інститутами та специфічно для конкретної спільноти та її членів політичному процесі.

Політична ідентичність не завжди означає державний патріотизм, проте державні інститути практично завжди залучені до її структури або як актори, що її формують та задають кут розгляду політичного порядку денного (і сам цей порядок денний), або як об'єкти, щодо яких формується негативна політична ідентичність.

Побудова наднаціонального рівня політичної ідентичності стає актуальною, якщо наднаціональне утворення претендує на те, щоб визначати політичну поведінку громадян, і розраховує на їхню політичну участь. Саме така ситуація на сьогоднішній день склалася в Європейському союзі, зміна політичної ідентичності в якому порушує питання про перерозподіл національного та наднаціонального у структурі нової ідентичності.

Стан дослідження проблеми. Кажучи про національну ідентичність як про соціально-когнітивну концепцію, також підкреслюється її сконструйований характер. Г. Келман розвиває цей підхід і вказує, що двоїстий процес соціальної конструювання ідентичності включає в себе відкриття і створення спільних елементів. Ці елементи – пріоритети і межі – можуть мати різні визначення залежно від політичних, економічних і релігійних цілей лідерів і еліт (Kelman, 2001: 187). Згідно з Г. Келманом, національна ідентичність постійно реконструю-

ється для виконання декількох функцій: виробити почуття єдності й спільності, а також приналежності до членів групи; розвивати позитивний образ себе; запропонувати основу для культурного розвитку, релігійних вірувань і способу життя; надати право на володіння землею і ресурсами; і, нарешті, виправдати претензії та скарги групи (Kelman, 2007: 175).

Згідно з Б. Парекху, національна ідентичність відноситься до того, як створюється держава, до того, що робить її таким співтовариством. Вона включає в себе центральні організаційні принципи держави, її структурні тенденції, характерні способи мислення і життя, ідеали, які надихають людей, цінності, які вони сповідають і до яких прагнуть його лідери, характер, яким вони захоплюються і цінують, їх схильності діяти певним чином, найглибші страхи, амбіції, тривоги, колективні спогади, травматичний історичний досвід, домінуючі міфи і колективне самопізнання (Hüsamettin, Feyzullah, 2013: 224).

Дж. Бредлі підкреслює винятковий характер національної ідентичності, розглядаючи відносини між культурою і націоналізмом, визначаючи, в чому корінь відмінності народів один від одного (Bradley, 1942). Згідно з Кімліком, в свою чергу, говорять про громадянський націоналізм, прагнучи визначити його інклюзивний характер, де на перше місце ставиться повага культурних відмінностей (Serhun, 2015). Згідно з П. Гілрой, національна ідентичність – це правильний котел, який носить асиміляційний характер в залежності від точок зору на громадянство і патріотизм (Gilroy, 2000: 134). Б. Андерсон стверджує, що національна ідентичність уявляється і конструюється (Anderson, 1991: 6). Дж. Рутерфорд робить висновок, що національна ідентичність залежить від одноманітності, культурної спільноти і загальної культури (Rutherford, 1990: 106). К. Калхун шукає спосіб зв'язати національну ідентичність з теорією демократії, звертаючись до історії та досвіду постнаціональних суспільних формацій (Calhoun, 1994: 218).

Говорячи про наднаціональну ідентичність, найчастіше торкаються питання сукупності національних ідентичностей європейських країн. Важливі питання загальноєвропейського формату ідентичності розглядаються в роботі Г.І. Ванштейна «Європейська ідентичність: бажане і реальне» (Vainshtein, 2011: 3). Вчений зауважує, що європейська ідентичність не передбачає витіснення національної самосвідомості й заміну її будь-яким іншим видом ідентифікації. Справжньою метою є формування «подвійного» типу власності, тобто усвідомлення індивідом себе як жителя власної країни і члена європейської спільноти. У той же час велика частина населення Європи, як і раніше, сприймає себе виключно як жителів своєї власної держави, національний компонент ідентичності тут зберігає домінуюче становище.

Метою статті є дослідження змісту національної та наднаціональної ідентичності в контексті вивчення політичної ідентичності.

Основний зміст. Національна ідентичність – це почуття «нації як зв'язного цілого, представленого унікальними традиціями, культурою та мовою» (Definition of National Identity in English Oxford Dictionary). Національна ідентичність може відноситися до суб'єктивного почуття, яке людина поділяє з групою людей про націю, незалежно від її правового статусу громадянства. Національна ідентичність розглядається в психологічному плані як «усвідомлення відмінності», «почуття та усвідомлення «ми» та «вони».

Проблема ідентичності набуває абсолютно іншого значення в контексті глобалізації з її неоднозначним та контрадикторним характером. Змінилися й засоби інтерпретації поняття ідентичності. Завдяки вивченню цієї проблеми можна виявити особливості кризи сучасної цивілізації, що впливає на формування та зміну ідентичності. Криза культури прискорила переоцінку цінностей, які раніше становили основу ідентифікації людини в суспільстві.

Існує безліч дефініцій ідентичності, що свідчить про дослідження наукової літератури. Термін «ідентичність» використовувався на роботах західних філософів від стародавніх греків до сучасної теоретичної філософії. Термін «ідентичність» походить від латинського слова *identifico* – «тотожною». Психологи трактують ідентичність як розуміння належності об'єкта (суб'єкта) до іншого об'єкта (суб'єкта) як частини та цілого. С. Хантінгтон описує ідентичність як самосвідомість індивіда чи групи (Huntington, 2004: 461). У рамках розробленого психоаналізу З. Фрейд вводить таке поняття як «ідентифікація». Процес ідентифікації є механізмом, що забезпечує формування особистості, і інтерпретується як переживання індивідом своєї подібності з іншим суб'єктом або об'єктом дійсності (Freud, 2005: 116). Е. Еріксон визначив ідентичність як «почуття особистої самоідентифікації та історичної спадковості особистості» (Erikson, 1968: 125). За словами Еріксона, ідентичність проявляється на двох рівнях. Перший рівень, індивідуальний (я-ідентичність), має на увазі сприйняття себе як тотожного і розуміння безперервності свого існування в часі та просторі. Другий рівень, соціальний, охоплює сприйняття того, що інші визнають мою ідентичність та наступність. Кожен рівень ідентичності має дві протилежності: позитивну – те, якою має бути людина з точки зору свого громадського оточення, та негативну – те, якою людина не має бути. Для прогресивного розвитку необхідно, щоби позитивна ідентичність домінувала над негативною. Еріксон також стверджує, що ідентифікація як механізм має обмежену цінність. Формування ідентичності починається там, де закінчується необхідність ідентифікації. Вона виникає в результаті виборчого заперечення та взаємної асиміляції дитячих ідентифікацій та їх поглинання у новій конфігурації, яка, у свою чергу, залежить від процесу, за допомогою якого суспільство ідентифікує молодого індивіда, визнаючи його тим, хто має стати таким, яким він є, і хто, будучи таким, яким він є, сприймається як щось само собою зрозуміле.

Слід зазначити, що до Е. Еріксона тему ідентичності досліджував Дж.Г. Мід, який намагався виявити емпіричний взаємозв'язок між двома стадіями «я» (індивідом та сукупністю установок інших стосовно себе) (Мід, 2000: 123). Його основні припущення розвиває Ю. Габермас. Він вважає, що взаємодія індивідів має універсальне значення (Габермас, 2016: 278). Змістовне поняття ідентичності було розроблено відомим англій-

ським соціологом А. Гідденсом, який запропонував інше трактування. Він стверджує, що ідентичність – це два полюси. З одного боку – абсолютна пристосованість, якась безпринципність, з іншого – самоізолювання. За його словами, аналіз самоідентифікації має ґрунтуватися на стратифікованій моделі психологічної будови особистості (Giddens, 1991: 47).

У соціальних науках національна ідентичність вивчається як частина соціальної ідентичності особистості й як колективне явище, що об'єднує людей в національні групи. Національна ідентичність – це колективне самовизначення, ототожнення себе з групою, прийняття її концепції вічних характеристик і базових цінностей, її сильних і слабких сторін, надій і страхів, репутації та умов існування, інститутів і традицій, її історії, поточних цілей і перспектив на майбутнє. Національна ідентичність є результатом як етнічної історії та ідентичності спільноти, релігії та системи переконань, так і домінуючої ідеології та маніпуляції свідомістю, включаючи пам'ять, ідеологію і символіку (Smith, 2011: 49).

К. Хюбнер досліджує п'ять типів національної ідентичності. Перший тип визначається становленням справжньої форми національної сутності, наприклад, німецької. Другий тип включає в себе посилення на гіпотезу національного праміфу, з якого виводиться духовна еволюція деякої нації. Основну роль тут відіграють міфологія, перекази, епічна спадщина нації (Hübner, 1823: 14). Характерна риса третього типу полягає в розумінні того, що національна сутність проявляє властивості ентелехії: якоїсь вираженої форми, яка розвивається і живе. В цьому випадку домінуючою метафорою, що організує національно-ідентифікаційні процеси, може служити, наприклад, внутрішній принцип нації. Прихильники четвертого типу ідентичності вважали, що сутність нації невимовна в понятті, а тому нація може бути представлена лише як якась ідея. Предметом наукового аналізу в п'ятому типі стає мова. Будучи солідарним з попередниками, К. Хюбнер пропонує своє визначення мови як медіума, в якому рухається всякий національний дух. Тому він є його необхідною умовою (Hübner, 1823: 22).

А. Юрдусев встановлює взаємозв'язок між національною ідентичністю та державою і стверджує, що національна ідентичність є підсумком національного будівництва і національної ідеології. Брейлі в своїй книзі «Націоналізм і держава» розповідає про взаємозв'язок культури і націоналізму (Caputi, 1996: 683). Для нього цей зв'язок завжди має сліди історичних, етичних і політичних сил, які часто становлять елементи національної ідентичності.

Центральне місце в будівництві істинного націоналізму займає проєкт захисту національної ідентичності за допомогою звернення до загальної культури, яка зміщує будь-яке поняття національної ідентичності, засноване на плуралізованому понятті культури з її множинною грамотністю, ідентичністю та історією, і стирає історію гноблення. За словами Брейлі, «в тій мірі, в якій культура націоналізму жорстко виняткова, і визначає її членство в умовах вузької загальної культури, націоналізм, як правило, є ксенофобським, авторитарним і експансіоністським». Кімлік не поділяє цю ідею Брейлі, стверджуючи, що націоналізм наближається до того, щоб бути ліберальним і демократичним настільки, що національна ідентичність є всеосяжною і поважає різноманітність і несхожість: «Громадянський націоналізм, який претендує на повагу культурних відмінностей, не гарантує, що держава не займатиметься примусовою асиміляційною політикою» (Hüsamettin, Feyzullah, 2013: 223).

Національна ідентичність, за словами Сміта, включає в себе певний сенс політичної спільноти, історії, території, громадянства, спільних цінностей і традицій. Він стверджує, що народи повинні володіти мірилом загальної культури і громадянської ідеології, сукупністю загальних понять і устремлень, почуттів та ідей, які пов'язують населення на своїй батьківщині. Крім того, установам популярної соціалізації, в першу чергу, державної системи освіти і засобів масової інформації, була поставлена задача забезпечити загальну, масову суспільну культуру. Сміт розглядає національну ідентичність як багатомірну і перераховує п'ять її основних атрибутів: 1) історична територія або батьківщина; 2) загальні міфи й історичні спогади; 3) загальна, масова громадська культура; 4) загальні юридичні права і обов'язки для всіх членів; 5) спільна економіка з територіальною мобільністю для членів (Smith, 1979: 113).

Наднаціональна ідентичність, на відміну від національної, є співвіднесення індивідом себе з будь-яким міждержавним конфедеративним або союзним утворенням. Національна та наднаціональна ідентичність відіграють важливу роль у формуванні поведінки індивіда, його ставленні до політичних інститутів і процесів, що відбуваються в державі й поза нею, впливають на систему її політичних установок і фактично можуть розглядатися як одна з детермінант її політичної ідентичності.

Побудова наднаціонального рівня політичної ідентичності стає актуальною в тому випадку, якщо наднаціональне утворення претендує на те, щоб визначати політичну поведінку громадян, і розраховує на їх політичну участь. Саме така ситуація на сьогоднішній день склалася в Європейському союзі, зміна політичної ідентичності в якому ставить питання про перерозподіл національного і наднаціонального в структурі нової ідентичності.

Вперше поняття європейської ідентичності з'явилося в офіційних документах в 1973 р., коли міністри закордонних справ підписали Декларацію про європейську ідентичність. Однак в рамках даного документу ідентичність виступала як один з інструментів, який дозволить підписати його 9 країнам, «допомогтися більш чіткого визначення відносин з іншими країнами, обов'язків по відношенню до них і один одного, і усвідомити місце, яке вони займають в системі міжнародних відносин» (Declaration on European Identity, 1973). Основною метою даної декларації було усвідомлення державами в особі їхніх представників наявності спільних інтересів і необхідності прагнути до більшого зближення. Але за роки свого існування європейська політика пройшла досить істотний шлях від чисто міждержавної організації (intergovernmental) до організації з явними наднаціональними (supranational)

рисами і повноваженнями. У цьому розвитку ЄС досягла певної межі, подолання якої залежить від можливості побудови європейської громадянської та політичної ідентичності: формування у громадян держав-членів ЄС стійкого почуття спільності й визнання суб'єктивної значущості європейських інститутів, а також закріплення зв'язку із цим в поведінці громадян.

У формуванні мають місце практики активного громадянства (active citizenship) і «європейського бачення» проблем. Це важливо в силу того, що в результаті глобальної економічної кризи, посиленої міграції в європейські країни, а також «амбіцій» розвитку ЄС, на порядок денний піднімаються болючі для національних держав питання соціального забезпечення та соціальної нерівності, міграційної політики та інші питання, які потребують можливого «тактичного» погіршення життя громадян заради розвитку громади. На сьогоднішній день, якщо говорити про очікування, звернені до наднаціонального рівня, то песимізм щодо європейської інтеграції та її політичного значення більшою мірою проявляється у громадян країн, які давно набули членства в ЄС.

Система управління та взаємодії інститутів ЄС, громадянського суспільства і бізнес-співтовариств носить не ієрархічний, а мережевий характер. Причиною тому є відносна слабкість і розмитість європейського центру влади. Інакше через систему політичних мереж неможливо надати підтримку політичній легітимності наднаціональної поліції та зв'язків національного і наднаціонального рівнів. Разом з тим мережевий принцип перешкоджає утворенню європейського демосу і зміцненню загальної політичної ідентичності, оскільки, по-перше, в разі значних поступок і компромісів, спрямованих на підтримку рівноваги, дійсно значущі, здатні привести до побудови ідентичності питання не зачіпаються. По-друге, число учасників, включених в політичні мережі та інтереси, що представляються ними, обмежено, рівно, як і різноманітність інтересів і акторів на національному рівні, тобто деякі групи залишаються представленими (або недостатньо представленими) на європейському рівні, що створює дефіцит демократії.

В даний час для наднаціональної політичної ідентичності немає запиту з боку суспільства на її формування та приводів для появи даного запиту, - будь-яких явищ досить актуальних і часто проблематизованих в повсякденному житті, які б підштовхували до усвідомлення необхідності зближення в рамках «європейського дому», а також немає «тіла» – структур та акторів, здатних оформляти і зміцнювати європейський порядок денний. Це ускладнюється значною різницею в характері політичних культур країн-членів ЄС, а також в їх економічних відмінностях.

Також невизначеними багато в чому залишаються масштаби і форми можливої наднаціональної політичної ідентичності. Звісно ж, що ні національні, ні наднаціональні сили не розраховані на те, що європейське повністю витіснить і замінить національне. Скоріше мова йде про посилення зв'язку в свідомості громадян розвитку їх національних держав з розвитком і поглибленням євроінтеграції. А саме про формування в масовій свідомості уявлення про нову систему політичних відносин і акторів, з одного боку, і місця індивідів і соціальних груп у цій системі – з іншого. Тобто мова йде про свого роду реієрархізацію національного і наднаціонального і подолання вищевказаного почуття розгубленості, що виникає в умовах ослаблення національного рівня прийняття рішень при недостатній кількості знань про наднаціональний.

Ідея загальної європеїзації отримала обмежене поширення в молодіжному середовищі, в цілому ж, як раніше зазначав Р. Дарендорф, європейська інтеграція не є «обов'язковою» метою кожного європейця. Мало того, більшість європейців байдуже ставляться до цієї ідеї (Dahrendorf, 1995: 58). Про це, зокрема, говорить Ф. Фукуяма, відзначаючи, що існує якийсь нечисленний «пласт» європейців-космополітів, в той час як більша їх частина виступає проти панєвропеїзму, що підтверджується і результатами референдумів (Fukuyama, Brian, 2010).

Г.І. Ванштейн розкриває причини недостатнього сприйняття ідеї загальної європеїзації. Однією з перших причин він називає розмитість розуміння європейської ідентичності. Вона не усувається ні на одному з рівнів: політичному, економічному, географічному, культурному, цивілізаційному, релігійному або історичному. В якості інших причин, що ускладнюють європейську інтеграцію, слід назвати відсутність єдиних органів державної влади, які реально впливають на ситуацію в державах Європи, а також обмеження єдиної фінансово-економічної системи, що створюють ще одну проблему в ході формування єдиної європейської ідентичності (Vainshtein, 2011: 6).

Важливим фактором негативного впливу на формування ідентичності слід визнати географічний і культурний фактори. Європейська частина Росії, Туреччина, а також ряд балканських держав далеко не завжди сприймаються жителями решти Європи територією європейської. Християнська релігія також не виступає об'єднуючим фактором в силу втрати колишньої соціально-культурної та політичної значущості. В першу чергу, це характерно для країн Північної, Північно-Західної Європи, однак і в традиційно «релігійно-орієнтованих» державах, таких як Італія та Іспанія, також спостерігається схожа ситуація.

Погіршує ситуацію і масова міграція нехристиянського населення в Європу, що призводить до втрати релігійної гомогенності. У культурному полі держави Європи мають ряд суттєвих відмінностей, що призводять до культурної несумісності. Так, поширення єдиних європейських культурних патернів (як їх представляють) впливає на розмивання поняття «європейця» як такого. Історико-політичні та соціальні відмінності між країнами також роблять за неможливе утворення єдиного стандарту загальноєвропейської ідентичності.

Об'єднуючим фактором, що сприяє як активізації спільних зусиль, так і виробленню спільної позиції, а, зрештою, і почуття спільності, є наявність та визнання проблем, які набагато ефективніше вирішуються на рівні ЄС. До таких проблем (в проведених дослідженнях стабільно більш ніж 50% респондентів визначають їх як проблеми, які треба вирішувати на рівні ЄС або спільно з ЄС) відносяться: питання захисту навколишнього середовища, питання взаємовідносини з країнами третього світу, у тому числі надання гуманітарної допомоги та захист від загроз наркотрафіку та міжнародного тероризму (питання тероризму з'явилося на порядку денному на

початку 2000-х років), економічне та торгове регулювання, а також науково-технічний розвиток. Практично весь набір даної проблемної карти відноситься до проблем зовнішнього характеру, при вирішенні яких європейським країнам треба контактувати з неєвропейськими (тобто з іншими). Причому рівень цих проблем дуже далекий від рівня повсякденної реальності більшості європейських громадян. А такі питання як свобода преси та регулювання в галузі ЗМІ, соціальна політика, культурна політика та питання освіти традиційно відносяться громадською думкою до сфер, які мають підлягати регулюванню на національному рівні.

Однією з найважливіших складових ідентичності, зокрема, і політичної, є міфо-символічний базис. Однак якщо говорити про Європу, точніше, про ЄС, можна зазначити, що чіткого уявлення про те, який же базис для ЄС, немає. Єдиним специфічним саме «євросоюзним» символом, який має серйозний зв'язок із повсякденним життям, виступає євро. При відповіді на запитання, «яке персонально для вас має значення ЄС», більшість респондентів дослідження, проведеного у 2018 році (46%) дають відповідь – свобода подорожувати, працювати, навчатися по всій території ЄС. Тобто ЄС розглядається, головним чином, як інструмент реалізації тих чи інших інтересів, а не як актор, який впливає на ці інтереси.

Загалом система управління та взаємодії інститутів ЄС, громадянського суспільства та бізнес-спільнот носить не ієрархічний, а мережевий характер. Причиною цього є відносна слабкість та розмитість європейського центру влади. Інакше через систему політичних мереж неможливе підтримання політичної легітимності наднаціональної політики та зв'язків національного та наднаціонального рівнів. Водночас мережевий принцип перешкоджає утворенню європейського демосу та зміцненню загальної політичної ідентичності, оскільки, по-перше, у разі значних поступок та компромісів, спрямованих на підтримання рівноваги справді значущі, здатні призвести до побудови ідентичності питання, не порушуються. По-друге, кількість учасників, включених у політичні мережі та інтереси, що представляються ними, проте, однаково вже, ніж розмаїття інтересів та акторів на національному рівні, тобто деякі групи залишаються не представленими (або недостатньо представленими) ними на європейському рівні, що створює дефіцит демократії.

Говорячи про побудову наднаціональної ідентичності та ролі в цьому процесі інститутів, часто цитують фразу Ж. Монне: «Якби довелось б знову вибудувувати європейську спільноту, то слід почати з культури» (Monnet, 1978: 125). Підтвердження того, що ця фраза справді належить Монне, немає – вона існує лише в цитатах-переказах, що дозволяє деяким авторам усвідомлювати те, що вона взагалі була сказана. Але навіть якщо насправді Монне ніколи не вимовляв того, що багато в чому суперечило його попередній діяльності, сам факт того, що подібну сентенцію приписують інституціоналісту, говорить про те, що європейське суспільство справді потребує створення єдиного культурного простору, який потім можна було б наповнити, зокрема, і політичним змістом.

Сьогодні для наднаціональної політичної ідентичності немає ані запиту з боку суспільства на її формування та приводів для появи даного запиту – будь-яких явищ, досить актуальних і часто проблематизованих у повсякденному житті, які б підштовхували до усвідомлення необхідності зближення в рамках «європейського дому», ані структур та акторів, здатних оформляти та зміцнювати європейський порядок денний. Це ускладнюється значною різницею у характері політичних культур країн-членів ЄС, а також у їхніх економічних відмінностях.

Також невизначеними багато в чому залишаються масштаби та форми можливої наднаціональної політичної ідентичності. Звісно ж, що ані національні, ані наднаціональні сили не розраховують на те, що наднаціональне повністю витіснить і замінить національне. Швидше йдеться про посилення зв'язку у свідомості громадян розвитку їхніх національних держав із розвитком та поглибленням євроінтеграції. А саме мова йде про формування у масовій свідомості уявлення про нову систему політичних взаємин і акторів, з одного боку, і місце індивідів та соціальних груп у цій системі – з іншого. Тобто йдеться про свого роду реєрархізацію національного та наднаціонального та подолання вищевказаного почуття втраченості, що виникає в умовах ослаблення національного рівня прийняття рішень за недостатньої кількості знань про наднаціональне.

Справедливо вважати національну і наднаціональну ідентичність індивіда однією зі складових його політичної ідентичності, поряд з партійною чи ідеологічною ідентичністю. Це обумовлено тим, що дані типи ідентичності актора відіграють ключову роль у формуванні лінії його політичної поведінки.

Однак доцільно говорити про тісний взаємозв'язок розглянутих форматів ідентичності індивіда, так само як і його громадянської ідентичності, і політичної ідентичності, оскільки, незважаючи на наявність політичного підґрунтя у структурі національної, наднаціональної та громадянської ідентичності, концепти громадянства і національності можуть розумітися поза політики і будь-яких політичних процесів та інститутів.

Висновки. У країнах зі стабільною суспільно-політичною системою і розвиненими демократичними процедурами основними агентами соціалізації в політичному світі виступає інститут сім'ї. Протягом життя відбувається видозміна партійної і політичної ідентичності під впливом суспільного середовища, економічної ситуації, особистого фінансового благополуччя, інтересів, походження та інших факторів. У період виборчого процесу партійність є перцептивним засобом орієнтації в політичному просторі, так як виступає маркером для кандидата.

Більшість вчених вказують на домінуюче становище національної ідентичності в ідентифікаційній матриці індивіда в протизагу наднаціональній. Наднаціональна ідентичність, незалежно від того, на якому ґрунті вона будується, не в змозі повністю витіснити національну. Серед тих моментів, що здійснюють вирішальний вплив на структуру обох типів ідентичності, що особливо виділяються: ціннісні орієнтації, історико-культурні, географічні, інституційні, політико-економічні особливості, соціальні характеристики. Саме ці фактори багато в чому формують ставлення індивіда до країни, громадянином якої він є, держав та наддержавних утворень, а також усіх тих інститутів, які прямо чи опосередковано з ними пов'язані.

Наслідком цього є вплив на ставлення індивіда до політичної системи загалом, отже, і його політичну ідентифікацію. Справедливо вважати національну та наднаціональну ідентичність індивіда однією зі складових його політичної ідентичності, поряд з партійною чи ідеологічною ідентичністю. Це пов'язано з тим, що дані типи ідентичності актора відіграють ключову роль у формуванні лінії його політичного поведінки.

Доцільно говорити про тісний взаємозв'язок аналізованих форматів ідентичності індивіда – і його громадянської ідентичності, і політичної ідентичності – оскільки, незважаючи на наявність політичних підстав у структурі національної, наднаціональної та громадянської ідентичності, концепти громадянства та національності можуть розумітися поза політикою та будь-яких політичних процесів та інститутів.

Загалом значення національної та наднаціональної ідентичності важко переоцінити, оскільки вони мають серйозний вплив на ставлення соціуму до політичного курсу держави. Конструювання ідентичності фактично може підвищити ефективність політики, що проводиться державою, наприклад, об'єднати населення навколо політичних інститутів, їх керівників, лідерів, контролювати соціальні процеси, що формують суспільні групи тощо.

References:

- Chirkov N.V. (2021). Znachenie inkulturacii khristianstva dlia missionerskoi deiatelnosti RKTc, raskrytoe v poslaniakh rimskikh pontifikov poslesobornogo perioda. [The significance of the inculturation of Christianity for the missionary activity of the RCC, revealed in the messages of the Roman pontiffs of the post-conciliar period]. *Religiovedenie*. 24–33. [in Russian].
- Entsyklika Apostoli Slavorum, sv. Ivana-Pavla II, Papy Rymskoho. (1985). Retrieved from: <http://katekhytyka-6.blogspot.com/2018/01/apostoli-slavorum-1985.html>. [in Ukrainian].
- Entsyklika Redemptoris Missio – «Misiia Vidkupytielia» – Sv. Ivana Pavla II. (1990). Retrieved from: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/duhovna-svitylytsa/rik-viry-2012-2013/1115-fides-et-ratio.html> [in Ukrainian].
- Horokholinska I.H. (2019). Demarkatsiia sekuliarnoho postsekuliarnoho v suchasni relihiinosti: filosofskiy ta bohoslovskiy diskurs [Demarcation of the Secular Post-Secular in Contemporary Religion: Philosophical and Theological Discourse] [in Ukrainian].
- Hrom V. (2012). Rol inkulturatsii u misiinii diialnosti Katolytskoi Tserkvy ad gentes na osnovi vybranykh tvoriv blazhennoho Ivana Pavla II. [The role of inculturation in missionary activities of the Catholic Church Ad Gentes on the basis selected works of blessed Ivan Paul]. 87. [in Ukrainian].
- Hvozdetskyi Ya. (2010). Dukhovno-relihiini ta filosofski peredumovy suchasnoho ukrainskoho ekumenizmu. [Spiritual, religious and philosophical prerequisites of modern Ukrainian ecumenism]. *Relihiia ta sotsium*. № 2. 156–160. [in Ukrainian].
- Iarotskyi P. (2002). Ekumenizm: stan, problemy suchasnoho rozvytku. [Ecumenism: state, problems of modern development.]. *Relihiina svoboda: svoboda relihii i natsionalna identychnist – svitovyi dosvid ta ukrainski problemy*. Kyiv. 37–41. [in Ukrainian].
- Katkyn D.V. (2016). Poniatie «ekumenizm». Predposylki vznikhoveniia ekumenizma. *Evangelie v kontekste sovremennoi kultury*. [The concept of “ecumenism”. Prerequisites for the emergence of ecumenism]. *Evanhelye v kontekste sovremennoi kultury*. 270–273. [in Russian].
- Khong, N. N. (2016). Evoliutciia katolitsizma vo Vetname posle Vtorogo Vatikanskogo sobora. [Evoliutciia katolitsizma vo Vetname after Vtorogo Vatikanskogo sobora]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Filosofii i konfliktologii*, (4), 127–134. [in Russian].
- Klymov V. (2010). Tolerantnist mizhkonfesiinykh vidnosyn yak kultura novoho tysiacholittia. [Tolerance of interfaith relations as a culture of the new millennium]. *Relihiina panorama*. 1. 29–33. [in Ukrainian].
- Korniichuk Yu.Iu. (2011). Sotsialnyi vymir ekumenichnoi diialnosti pravoslavnykh tserkov. [The social dimension of the ecumenical activity of the Orthodox churches] Kyiv. [in Ukrainian].
- Kyiak S. (2015). Khrystianskyi ekumenizm: katolytska paradyhma ta yii perspektyvy. [Christian ecumenism: the Catholic paradigm and its perspectives]. *Relihiia i sotsium*. 3. 66–74. [in Ukrainian].
- Mordvintceva L. P. (2000). Dobbelere K. Dvusmyslennost otnosheniia religii k globalnomu obshchestvu. [Dobbelere K. The ambiguity of the relationship of religions to the global society]. *Religiia i kultura*, 74–77. [in Russian].
- Nykonov K.Y. (2013). Filosofsko-antropologicheskie aspekty mezhreligioznogo dialoga. [Philosophical and anthropological aspects of interreligious dialogue]. *Evraziia: dukhovnye tradicii narodov*. 1(2). 243–252. [in Russian].
- Ovsienko F.G. (2006). Katolicheskaia konceptciia dialoga zapadno-khristianskoi i vostochno-khristianskoi tcivilizatsii. [The Catholic concept of the dialogue between Western Christian and Eastern Christian civilizations]. *Gosudarstvo, religiia, tserkov v Rossii i za rubezhom*. 1(2). 70–82. [in Russian].
- Seredinin Ch.D. (2016). Metodologiiia missii katolicheskoi tserkvi v XX veke. *Evangelie v kontekste sovremennoi kultury*. [Methodology of the mission of the Catholic Church in the XX century]. 2016. 90–97. [in Russian].
- Shavrova O.G.(2012). Ekumenicheskoe dvizhenie i mezkhkonesionalnyi dialog v globaliziruiushchemsia mire. [Ecumenical Movement and Interfaith Dialogue in a Globalizing World]. *Sbornik materialov konferentsii Dialog tcivilizatsii*. 125–129. [in Russian].
- Shkribliak M. (2013). Pravoslavno-katolytskyi dialoh epokhy rannoho modernu: natsionalno-relihiinyi kontekst. [Orthodox-Catholic dialogue of the early modern era: national-religious context]. *Mandrivets*. 4. 22–26. [in Ukrainian].
- Sidakova, M. O. (2020). Problematizatsiia znacheniia poniatiiia «sinkretizm» i ego sinonimy. [Problematization of the meaning of the concept of "syncretism" and its synonyms]. *Religiovedenie*, (2), 42. [in Russian].
- Verhun A. M., Tarasenko I. O. (2014). Kontseptsiiia staloho rozvytku v umovakh hlobalizatsii. [Concept of sustainable development in conditions of globalization]. *Visnyk KNUVD*. № 2. 207–218. [in Ukrainian].